

Εικονοβιβλία για την προσφυγική εμπειρία: μια κριτική διαπολιτισμική και οπτική ανάλυση οδηγός για εκπαιδευτικούς και γονείς

Σπυροπούλου Ευμορφίλη, ΜΑ

ABSTRACT

Το παρόν εposter εστιάζει στην αναγκαιότητα που αναδύεται στην σύγχρονη εκπαιδευτική πρακτική, ώστε οι εκπαιδευτικοί της προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, υπεύθυνοι/ες σχολικής βιβλιοθήκης ή και γονείς, να επιμορφώνονται και να ενημερώνονται ως προς την επιλογή του κατάλληλου εικονοβιβλίου (για μαθητές ηλικίας 3-8 ετών), με αντικείμενο τις ιστορίες προσφύγων, ως εργαλείο της μαθησιακής διαδικασίας. Μέσα από την ανάλυση του κειμενικού λόγου και των εικόνων με την εφαρμογή Ποιοτικής Ανάλυσης Περιεχομένου σε συνδυασμό με την κριτική διαπολιτισμική και οπτική ανάλυση (Botelho and Rudman, 2009; Kress and Van Leeuwen's, 2006), οι εκπαιδευτικοί αποκτούν αυξημένη επαγρύπνηση και εξοπλίζονται με τις γνώσεις που χρειάζονται για την επιλογή κατάλληλων βιβλίων που σχετίζονται με την προσφυγική κατάσταση, και την ανίχνευση της ύπαρξης κυρίαρχης ιδεολογίας και σχέσεων εξουσίας σχετικά με την τάξη, την φυλή και το φύλο, αλλά και τον τρόπο που αυτές λειτουργούν μέσα από το κείμενο και την εικόνα, είτε φανερά είτε κρυφά. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τόσο οι μικροί όσο και οι ενήλικες αναγνώστες ευαισθητοποιούνται ως προς το πώς μεταδίδονται οι σχέσεις εξουσίας, τα κρυμμένα μηνύματα και οι ιδεολογίες μέσω κειμένων και εικονογραφήσεων στα εικονοβιβλία, ώστε να προάγεται η ανάπτυξη δεξιοτήτων, ενσυναίσθησης, κατανόησης και αποδοχής, με στόχο την ομαλή ένταξη των προσφυγικών πληθυσμών στην κοινότητα υποδοχής και την διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και ειρήνης.

CONTACT

Σπυροπούλου Ευμορφίλη, καθηγήτρια Αγγλικής Γλώσσας, ΜΑ
Email: fspyrpoulou@gmail.com
Phone: 0306944445707

INTRODUCTION

Κάθε βιβλίο, όσο απλό κι αν φαίνεται, είναι ιδεολογικά φορτισμένο (Hollindale, 1998). Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και της πολυπολιτισμικότητας, η παιδική λογοτεχνία αγγίζει θέματα ακανθώδη όπως αυτά του ρατσισμού, της προσφυγιάς, της ετερότητας, της στέρσης κοινωνικών δικαιωμάτων. Ως κοινωνικό κατασκευάσμα της εποχής της, η παιδική λογοτεχνία ενσωματώνει και προωθεί την ιδεολογία του συγγραφέα, η οποία προβάλλεται σε ένα *επιφανειακό, παθητικό ή υποσυνείδητο* επίπεδο (Hollindale, 1998), επομένως, έχει την δύναμη να επηρεάσει και να διαμορφώσει την ανάπτυξη και την προσωπικότητα του μικρού αναγνώστη. Συνεπώς, είναι σημαντικό τα παιδιά να μάθουν **πώς** να διαβάζουν και πώς να ανακαλύπτουν τις υπέρπουσες ιδεολογίες αντί να τους υποδεικνύεται **τί** να διαβάσουν, ώστε να αποφευχθεί η επικράτηση της κυρίαρχης ιδεολογίας και η διαιώνιση των στερεοτύπων. Η Sims Bishop (1990) θεωρεί ότι ο «Άλλος», στα βιβλία των λευκών συγγραφέων, αναφέρεται ως ένα καταπιεσμένο πλάσμα κατώτερο πνευματικά του οποίου η επιβίωση εξαρτάται από την καλοσύνη των ντόπιων, και αναφέρει ότι μόνο τα **“culturally conscious”**, βιβλία συγγραφέων που προέρχονται από τις τάξεις των περιθωριοποιημένων ανθρώπων, μπορούν να αποδώσουν με αυθεντικότητα την κουλτούρα των μη προνομιούχων και να ενισχύσουν την εικόνα τους (Harris, 2007).

Η Derman-Sparks (2016) προτείνει στους/στις εκπαιδευτικούς να συμβουλευθούν τον οδηγό *10 Quick Ways to Analyze Children's Books For Racism and Sexism* (2013), ώστε να επιλέγουν βιβλία ελεύθερα από στερεότυπα και προκαταλήψεις, για τους μαθητές τους, βιβλία που δίνουν φωνή σε περιθωριοποιημένες ομάδες, χωρίς υπεραπλουστευμένες αναπαραστάσεις και υπαινικτική, ρατσιστική, σεξιστική και τελικά, προσβλητική γλώσσα, στοιχεία τα οποία παραπλανούν τον αναγνώστη, μεγάλο ή μικρό.

Οι Botelho & Rudman (2009), αντίστοιχα, προτείνουν μία πολιτική, κριτική ματιά ανάγνωσης και ανάλυσης της παιδικής λογοτεχνίας, βασισμένη στην θεωρία του Freire's (1970), καλώντας τον αναγνώστη να αναστοχαστεί σχετικά με το «ποιος εκπροσωπείται, ποιος δεν εκπροσωπείται επαρκώς, ποιος παρερμηνεύεται και/ή ποιος παραμένει αόρατος» (Botelho & Rudman, 2009, p. xiv) στα κείμενα αλλά και στην εικονογράφηση των παιδικών βιβλίων. Μόνο τότε μπορεί ο αναγνώστης να ονειρευτεί έναν κοινωνικά δίκαιο κόσμο και μέσα από την ανάγνωση, η οποία είναι μια πολιτική πράξη, να δεσμευτεί για την κοινωνική αλλαγή.

METHODS AND MATERIALS

Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου – ανθρώπινες πράξεις, εμπειρίες: «ποιος», «γιατί», «πώς» και «σε ποιόν» (Cavanaugh, 1997)

Κριτική Διαπολιτισμική Ανάλυση – «ποιος εκπροσωπείται, παρουσιάζεται ανεπαρκώς, με λανθασμένο τρόπο και/ή ποιος μένει αόρατος» (Botelho and Rudman, 2009)

Ανάλυση Πολυτροπικών Κειμένων – χειρονομίες, βλέμματα, μουσικές, μυρωδιές και γεύσεις, γλωσσικά δεδομένα τα οποία ενισχύουν τη ένταση του νόηματος (Serafini & Reid, 2019)

Οπτική Ανάλυση – “visual grammar” αποκωδικοποίηση της σύνθεσης της εικόνας, την χρήση των χρωμάτων και των σχημάτων (Kress and Van Leeuwen's, 2006)

10 **εικονοβιβλία** (2015-2020) για παιδιά ηλικίας 3-8 χρόνων – πέντε Ελλήνων και πέντε ξένων συγγραφέων με αγγλικό κείμενο

RESULTS

Ανάλυση Δεδομένων

Το Ταξίδι

1. Πόλεμος/Απώλεια – μία σωματικά & συναισθηματικά εξαντλητική εμπειρία
2. Το Ταξίδι της Προσφυγιάς – πολιτικοί, ιστορικοί, οικονομικοί λόγοι απουσιάζουν / **πολιτικοί, θρησκευτικοί λόγοι**
3. Οικογένεια – **ισχυροί οικογενειακοί δεσμοί, ομόφυλο ζευγάρι**

Η Άφιξη

1. Ετερότητα – η πολιτισμικότητα απουσιάζει/αποσιωπείται / **εμφανής μέσα από γεύσεις και χρώματα**
2. Στερεότυπα – χαμηλή κοινωνική και οικονομική κατάσταση / **καλλιτέχνες, οικονομικά ανθηροί**
3. Σκιαγράφηση Χαρακτήρων – **παθητικοί χαρακτήρες / ευρηματικοί, ανθεκτικοί, δημιουργικοί**

Ενσωμάτωση

1. Σχολική Εμπειρία – ελλιπής στην διαδικασία ενσωμάτωσης & αποδοχής / **ενίσχυση διγλωσσίας**
2. Κοινωνικές Σχέσεις – αποδοχή χάρη στη γενναιοδωρία των ντόπιων
3. Το Μέλλον – happy ending / **αισιοδοξία για το μέλλον**

DISCUSSION

Η επιφανειακή προσέγγιση του προσφυγικού ζητήματος η οποία δίνεται μέσα από τα παιδικά μάτια των κεντρικών ηρώων στα ελληνικά βιβλία, απλά περιγράφει εμπειρίες, εκμειώνοντας αισθήματα οίκτου αντί για συμπόνια ή αλληλεγγύη, ενισχύοντας έτσι την θέση εξουσίας της κυρίαρχης ομάδας. Αντίθετα, τα βιβλία των συγγραφέων με αραβική καταγωγή κάνουν λόγο για την ανάγκη ύπαρξης ενός δικτύου υποστήριξης στις προσφυγικές κοινότητες αρωγής στον αγώνα των παιδιών για την καθιέρωση της ταυτότητά τους, για την διγλωσσία τους. Τα ελληνικά βιβλία στερεοτυπικά παρουσιάζουν τους πρόσφυγες σαν μια μάζα που εύκολα χειραγωγείται και κατευθύνεται από κυρίαρχες ιδεολογίες και παγκόσμιες δυνάμεις, παραβλέποντας το γεγονός ότι αυτοί μπορεί να είναι δημιουργικοί και επιτυχημένοι στον χώρο τους, όπως παρουσιάζονται στα αγγλόφωνα βιβλία.

Αυθεντικά στοιχεία του πολιτισμού των προσφύγων μέσα από έθιμα, παραδόσεις και γλωσσικά στοιχεία απουσιάζουν (εκτός από εξωτικά φαγητά και φανταχτερά φορέματα), επομένως, είναι αδύνατη η ταύτιση των παιδιών προσφύγων με τους κεντρικούς ήρωες των βιβλίων. Η (διαπολιτισμική) εκπαίδευση φαίνεται να αδυνατεί να αναλάβει τον σημαντικό ρόλο που της αντιστοιχεί στην υποδοχή και αποδοχή των μικρών προσφύγων, στην καταπολέμηση στερεοτύπων και ξενοφοβίας, επομένως, αν και τα βιβλία παρουσιάζουν το σχολικό περιβάλλον, το σχολείο εμφανίζεται απλά ως χώρος όπου τα παιδιά συνειρρίσκονται και αυθόρμητα συνυπάρχουν αρμονικά – μία ουτοπία η οποία, τελικά, υπονομεύει τον πολυδιάστατο χαρακτήρα του προσφυγικού θέματος, εφόσον αδυνατεί να τον απεικονίσει ρεαλιστικά. Αλλά, σε έναν ουτοπικό κόσμο, τα παιδιά δεν θα πρέπει να είναι αυτά που θα σώσουν τον κόσμο, αλλά το αντίθετο (Vassiloudi, 2019). Τέλος, η ανεπαρκής αντιπροσώπευση των παιδιών προσφύγων στερεί από τα παιδιά της χώρας υποδοχής την δυνατότητα να ανοίξουν ένα παράθυρο σε έναν κόσμο πολιτισμικά και εθνικά ποικίλο, αλλά και την δυνατότητα να συνδεθούν με τους πρόσφυγες συνομηλικούς τους, πράγμα το οποίο θα είχε σαν αποτέλεσμα την εξάλειψη και κατάρρευση στερεοτύπων και προκαταλήψεων.

CONCLUSIONS

Τα ελληνικά παιδικά βιβλία υιοθετούν μια «τουριστική οπτική» του προσφυγικού θέματος (“**tourist perspective**”, Short, 2009, p. 1), παρουσιάζοντάς το ως μια ωραιοποιημένη εμπειρία, αποσιωπώντας σχέσεις και πρακτικές εξουσίας. Έτσι, αδυνατούν να εμπλουτίσουν την άποψη των παιδιών σχετικά με την εθνική και πολιτισμική ποικιλομορφία και διαφορετικότητα. Η παιδική λογοτεχνία, όμως, σε εποχές πολιτικής αναταραχής, πρέπει να πρωτοστατεί στην ενθάρρυνση της διασύνδεσης των παιδιών της χώρας υποδοχής με τους πρόσφυγες συνομηλικούς τους, στοχεύοντας στην εξάλειψη προκαταλήψεων και στερεοτύπων.

REFERENCES

Botelho, M. J., & Rudman, M. K. (2009). Critical multicultural analysis of children's literature: Mirrors, windows, and doors. Routledge.

Cavanaugh, J. R. (2020). *Language ideology revisited*. *International Journal of the Sociology of Language*, 2020(263), 51-57. <https://soj.sagepub.com/journals/for-selecting-anti-bias-childrens-books/>

Derman-Sparks, L. (2016). *Guide for selecting anti-bias children's books*. *Teaching for Change Books*. <https://soj.sagepub.com/journals/for-selecting-anti-bias-childrens-books/>

Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Continuum.

Hollindale, P. (1988). Ideology and the Children's Book. *Signal*, 55, 3-22.

Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design* (2nd ed.). Routledge

Short, K. G. (2009). Critically reading the word and the world: Building intercultural understanding through literature. *Bookbird: A Journal of International Children's Literature*, 47(2), 1-10.

Sims Bishop, R. (1990). Mirrors, windows, and sliding glass doors. *Perspectives*, 1(3), ix-ix.

Vassiloudi, V. (2019). International and Local Relief Organizations and the Promotion of Children's and Young Adult Refugee Narratives. *Bookbird: A Journal of International Children's Literature*, 57(2), 35-49. doi:10.1353/bkb.2019.0016

Figure 1. Μελάκ, μόνος

Figure 2. Η Αλική βρήκε το όνομά της

Figure 3. Το Κουτί του Σιλάν

Figure 4. Ζαχρά και Νικόλας

Figure 5. Η Λίλα...πετάει

Figure 6. The Day War Came

Figure 7. Tomorrow

Figure 8. Stepping Stones

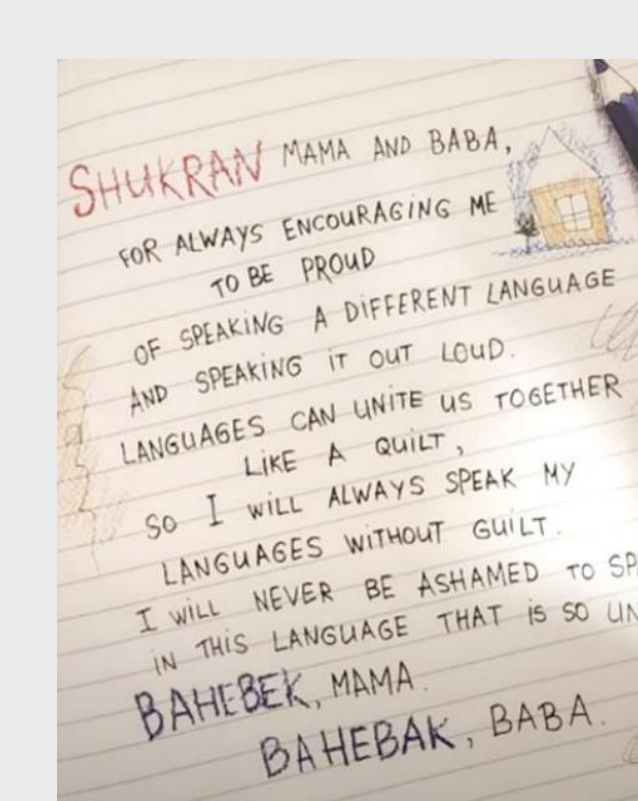

Figure 9. The Arabic Quilt

Figure 10. Salma the Syrian Chef